

Jakub Šlouf

Retribuční justice soudí revoluci Konflikty Mimořádného lidového soudu v Praze a Oblastní úřadovny StB v Praze v letech 1946–1947

Pro politický vývoj let 1945–1948 byly v oblasti veřejné správy charakteristické prohlubující se konflikty uvnitř státního aparátu. Soudobá historiografie na ně zpravidla pohlíží prizmatem politiky na vládní úrovni, a proto je interpretuje jako symptomy mocenského soupeření Komunistické strany Československa (KSČ) s ostatními politickými stranami Národní fronty. Zajímá se v tomto směru zejména o spory mezi ministerstvem vnitra, které řídil komunistka Václav Nosek¹, a ministerstvem spravedlnosti spravovaným postupně dvěma zástupci Československé strany národně socialistické (ČSNS), nejprve JUDr. Jaroslavem Stránským² a od listopadu 1945 JUDr. Prokopem Drtinou³. Dosavadní popisy vztahů obou resortů přitom kladou důraz převážně na ty incidenty, při nichž aktivity bezpečnostních složek přímo ohrožovaly vedení národně socialistické strany a justiční instituce naopak dokázaly obvinění vznášená Bezpečností zpochybňovat prostřednictvím vlastního vyšetřování.⁴ Z perspektivy celostátního politického vývoje byly významné zejména pokus o skandalizování generálního tajemníka ČSNS doc. Vladimíra Krajiny v roce 1946⁵, tzv. krčmaňská aféra v září 1947⁶ a tzv. mostecká špionážní aféra v listopadu 1947⁷.

- 1 Václav Nosek (26. 9. 1892 – 22. 7. 1955), člen KSČ od jejího založení, od roku 1929 člen ÚV KSČ, v letech 1939–1945 v emigraci v Polsku, Švédsku a Velké Británii. Od roku 1941 člen a od roku 1942 místopředseda Státní rady v Londýně, 1945–1953 ministr vnitra. ANEV, Petr – BÍLÝ, Matěj (eds.): *Biografický slovník vedoucích funkcí KSČ (1921–1989)*, díl II. (K–Z). ÚSTR – Academia, Praha 2018, s. 115.
- 2 Jaroslav Stránský (15. 1. 1884 – 13. 8. 1973), právník, politik, spoluzakladatel Národní strany práce (1925). V roce 1939 odešel do exilu, v letech 1941–1945 ministr spravedlnosti v československé exilové vládě v Londýně, 1945 ministr spravedlnosti v tzv. Košické vládě, 1945–1946 náměstek předsedy vlády, 1946–1948 ministr školství. V červnu 1948 odešel znovu do emigrace, byl členem Rady svobodného Československa. ČANK, Martin: *Jaroslav Stránský, právník, žurnalista, politik* (diplomová práce). Univerzita Palackého, Olomouc 1993.
- 3 Prokop Drtina (13. 4. 1900 – 16. 10. 1980) právník a politik, v letech 1936–1938 tajemník prezidenta Edvarda Beneše, 1939 člen odbojové organizace Politické ústředí, emigroval do Anglie, blízký spolupracovník Edvarda Beneše v exilu, 1945–1948 člen předsednictva Československé strany národně socialistické, od listopadu 1945 do února 1948 ministr spravedlnosti. Dne 28. 2. 1948 se pokusil spáchat sebevraždu skokem z okna, v letech 1948–1953 internován ve vyšetřovací vazbě, 1953 odsouzen z politických důvodů k 15 letům odnětí svobody. V roce 1960 byl amnestován, podepsal Chartu 77. KOUTEK Ondřej: *Prokop Drtina. Osud československého demokrata*. ÚSTR – Vyšehrad, Praha 2011.
- 4 KAPLAN, Karel: *Pět kapitol o únoru*. Doplněk – ÚSD AV ČR, Praha 1997; VEBER, Václav: *Osudové únorové dny*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2008; HANZLÍK, František: *Únor 1948. Výsledek nerovného zápasu*. Praha, Prewon 1997.
- 5 Pracovníci politického zpravodajství Zemského odboru bezpečnosti (ZOB) v Praze se pokusili do výslechových protokolů Karla Hermanna Franka vsunout výroky, které Vladimíra Krajinu nepřímou

Rostoucí napětí mezi resorty vnitra a spravedlnosti bylo však mnohem širším fenoménem, který byl patrný nejen ve vládních a parlamentních diskusích, ale především se zhmotňoval v každodenním úředním styku aparátů obou ministerstev na všech úrovních. Měl hlubší kořeny překračující pouhý aktuální politický rozměr. Konflikty mezi institucemi těchto dvou resortů vycházely převážně zdola, z odlišného složení jejich personálu, z rozdílných metod jejich práce i různých zásad jejich profesní cti. Až druhotně se takové spory stávaly politickými tématy. Tato studie analyzuje proces vzniku vzájemných averzí mezi orgány ministerstva vnitra a justice na příkladu vývoje vztahů Mimořádného lidového soudu v Praze a Oblastní úřadovny Státní bezpečnosti v Praze. Soustavné kontroverze těchto úřadů vyústily na přelomu let 1946/1947 ve značně neobvyklou situaci, kdy soud zatkl dva významné pracovníky Bezpečnosti a zahájil proti nim veřejný proces.⁸ Než však přistoupíme k popisu samotného případu, bude účelné připomenout jeho širší kontext.

Konflikty Mimořádného lidového soudu v Praze s Bezpečností

Retribuce byla v poválečném období politicky nejcitlivějším justičním odvětvím.⁹ Způsob vymezení „protektorátní viny“ totiž do značné míry předurčoval též budoucí směřování státu. Různé společenské a politické skupiny se v rámci retribuice pokoušely prosadit svá protichůdná pojetí odpovědnosti za nacistické zločiny, která měla legitimizovat jejich vlastní postavení v poválečném politickém životě.¹⁰ Celý proces

-
- vinily z kolaborace. Připravovali si tak půdu pro skandalizaci národně socialistické strany před parlamentními volbami. Pracovníci Mimořádného lidového soudu v Praze však po předání Franka do rukou justice provedli nové výslechy, které tato podezření vyvrátily. KAPLAN, Karel: Případ Vladimíra Krajiny. In: *Slezský sborník*, 2003, roč. 101, č. 3, 327–337; ŠOLC, Jiří: *Smrt přála statečným. Osudy doc. Vladimíra Krajiny a jeho spolupracovníků v českém domácím odboji za druhé světové války*. Vyšehrad, Praha 1995; KOUTEK, Ondřej: Takzvaná Krajinova aféra. In: PEJČOCH, Ivo – PLACHÝ, Jiří a kol.: *Okupace, kolaborace, retribuce*. Ministerstvo obrany ČR, Praha 2010, s. 181–187.
- 6 V září 1947 byly třem ministrům československé vlády – Petru Zenklovi, Prokopu Drtinovi a Janu Masarykovi – zaslány balíčky s výbušninou. Atentát se nezdařil. Pracovníci ministerstva vnitra se pokoušeli vzniklý skandál mírnit a vyšetřování zavést do slepé uličky. Několik funkcionářů ministerstva spravedlnosti a justice naopak zahájilo vyšetřování vlastní verze případu. Podařilo se jim zjistit, že stopy výroby krabiček s výbušninou vedou na Olomoucko do okruhu spolupracovníků tamního krajského sekretariátu KSČ. Kauza se stala jednou z hlavních příčin rostoucích konfliktů mezi národně socialistickou a komunistickou stranou v oblasti zneužívání bezpečnostních složek před únorem 1948. DVOŘÁKOVÁ, Zora: *Smrt pro tři ministry*. Třebíč, Akcent 2000; KAPLAN, Karel: *Protistátní bezpečnost. Historie vzniku a působení ŠtB jako mocenského nástroje KSČ*. Plus, Praha 2015.
- 7 Komunisty ovládané Obranné zpravodajství vytvořilo na Mostecku fiktivní špiónážní síť. V ní se angažovali někteří národní socialisté, kteří nerozpoznali, že jde o provokaci. Viz např. ČVANČARA, Jaroslav: *Pravomil Raichl. Život na hranici smrti*. ÚSTR – Toužimský & Moravec, Praha 2017.
- 8 Studie je přípravným textem pro chystanou monografii *Mimořádný lidový soud v Praze (1945–1948)*.
- 9 Srov. např. BORÁK, Mečislav: *Spravedlnost podle dekretu. Retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945–1948)*. Tilia, Šenov u Ostravy 1998; FROMMER, Benjamin: *Národní očista. Retribuce v poválečném Československu*. Academia, Praha 2010; KMOCH, Pavel: *Provinění proti národní cti. „Malá retribuce“ v českých zemích a Trestní nalézací komise v Benešově u Prahy*. Academia, Praha 2015; KUKLÍK, Jan: *Mýty a realita tzv. „Benešových dekretů“*. Dekrety prezidenta republiky 1940–1945. Linde, Praha 2002.
- 10 ŠLOUF, Jakub: Očista průmyslových závodů od kolaborantů a „asociálních živelů“ v roce 1945. Politická machinace, exces retribuice či inkubátor revoluční morálky? *Soudobé dějiny*, 2017, roč. 24, č. 4, s. 538–581.

Jakub Šlouf

retribuce tak nebyl zaměřen pouze do minulosti, ale naopak představoval završení národní revoluce, kterou současníci nevnímali jako ukončený proces, ale jako stále probíhající transformaci společnosti.¹¹ Napříč politickým spektrem se proto objevovaly názory, že soudy by se při provádění retribuční měly vzdát usilování o úřední nestranost a měly by se podřídit dobovým společenským zájmům.¹² Justice proto pracovala v letech 1945–1948 pod silným mediálním tlakem, který požadoval, aby revidovala své dosavadní profesní postupy. Na vytváření této atmosféry se přitom nepodílela pouze Komunistická strana Československa, ale i ostatní politické subjekty. Také národně socialistická strana, řídicí ministerstvo spravedlnosti, například hodlala využít různé provedení odplaty k získání popularity.¹³ V řadě ohledů se proto soudy musely přizpůsobit a teprve v průběhu roku 1946 začaly odstraňovat některé nestandardní praktiky zavedené během revoluce (například časově neomezené policejní vazby).

Mimořádný lidový soud v Praze patřil k nejvýznamnějším soudům v republice. Jeho územní pravomoc se sice vztahovala pouze na obvod daného soudního kraje, díky umístění v administrativním centru státu však projednával případy většiny hlavních představitelů nacistického okupačního režimu. Vedl například trestní řízení proti někdejšímu říšskému státnímu ministru pro Protektorát Čechy a Morava Karlu Hermannu Frankovi či proti zastupujícímu říšskému protektorovi Kurtu Daluegoví.¹⁴ Činnost Mimořádného lidového soudu na rozdíl od Národního soudu navíc nebyla omezena na malé množství vybraných kauz, ale rozsah jeho agendy překročil 10 tisíc případů. K zajištění těchto úkolů byl soud vybaven robustní organizační strukturou a početným kvalifikovaným personálem. To mu umožňovalo konkurovat bezpečnostním orgánům při vyšetřování retribučních případů.¹⁵

Věřejná správa procházela po druhé světové válce dynamickým přerodem. O obsazování vedoucích pozic v jednotlivých resortech rozhodovala nejen odborná, ale též politická kritéria, přičemž v duchu meziválečných tradic měly dominantní vliv na složení personálu ministerstev ty politické subjekty, do jejichž gesce tyto resorty spadaly. Klíčové posty nad rámec paritního zastoupení tak získali nejen komunisté ve Státní bezpečnosti,¹⁶ ale například též národní socialisté v justici¹⁷ či sociální demokraté v managementu znárodněných podniků podléhajících ministerstvu průmys-

11 Přednosta Mimořádného lidového soudu v Praze JUDr. Vladimír Kozák například hovořil o tom, že *mimořádné lidové soudy jsou pokračováním revoluce*. Nezapomínejme na trestní justici. *Lidová demokracie*, 13. 9. 1945, s. 3.

12 VANĚČEK, Oldřich: Dr. Jménem republiky? *Hlas osvobozených*, 1946, roč. 2, č. 33 (16. 8. 1946), s. 2.

13 K. H. Frank v Praze. *Svobodné slovo*, 13. 7. 1945, s. 1; KOCIAN, Jiří: *Československá strana národně socialistická v letech 1945–1948: organizace, program, politika*. Brno, Doplněk 2002.

14 ŠLOUF, Jakub: *Mimořádný lidový soud Praha 1945–1948* (rukopis inventáře). Státní oblastní archiv v Praze, Praha 2017; NĚMEČKOVÁ, Daniela: *Mimořádný lidový soud v Praze* (diplomová práce). Právnická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 2014.

15 *Státní oblastní archiv* (dále jen SOA) v Praze, f. Mimořádný lidový soud (dále jen MLS) Praha, k. 10, Pres. 7, Rozvrh práce MLS Praha, 7. 11. 1946; tamtéž, přehled obsazení kanceláří MLS v Praze, 1947 (blíže nedatováno).

16 KAPLAN, Karel: *Protistátní bezpečnost*; HANZLÍK, František: *Únor 1948. Výsledek nerovného zápasu*.

17 DRÁBEK, Jaroslav: *Z časů dobrých i zlých*. Naše vojsko, Praha 1992; DRTINA, Prokop: *Československo, můj osud*, sv. 2. Sixty-Eight Publishers, Toronto 1982.

lu.¹⁸ Zároveň s tímto procesem docházelo i k výrazné generační obměně zaměstnanců veřejné správy, na místa zkušených úředníků, zatížených již z titulu své funkce prvorepublikovou a protektorátní minulostí, přicházely mladší osoby, které svůj společenský vzestup legitimizovaly skutečnými či domnělými zásluhami v odboji.

Specifické profesní milieu justice se těmto personálním změnám přizpůsobovalo mnohem pomaleji než jiná odvětví státní byrokracie. Svoji roli v tom hrála zejména náročná a dlouhá kvalifikační příprava soudců, která komplikovala jejich nahraditelnost. Trvalo mnohdy desetiletí, než se soudci vypracovali z pozic okresních soudců na předsedy trestních senátů krajských soudů.¹⁹ Justiční aparát proto prošel během revoluce mnohem menšími personálními transfery a udržel si své původní profesní rituály a hodnoty. Snaha zaměstnanců retribuční justice dodržovat navyklé úřední postupy i při plnění mimořádných úkolů kolidovala s činností státních orgánů, které již prošly výraznější personální obměnou a užívaly některé nelegální praktiky osvojené během revoluce.

Již od počátku retribuční justice tak docházelo k četným konfliktům mezi justici a policejními úřady, které pro soudy shromažďovaly důkazní materiál a prováděly též zajišťovací vazby vyšetřovaných osob. Dokumentace dodávaná policií byla totiž tak neprofesionálně zpracovaná, že ji mnohdy nebylo možno při trestním řízení použít.²⁰ Z toho důvodu si významnější retribuční soudy začaly – ačkoli to legislativa původně nepředpokládala – vytvářet vlastní oddělení vyšetřujících soudců, která nezávisle na Bezpečnosti doplňovala a kontrolovala spisy.²¹ Nejdále v této praxi zašel Mimořádný lidový soud v Praze, jenž si v letech 1945–1947 postupně vytvořil 20 specializovaných oddělení vyšetřujících soudců.²² Tato organizační struktura umožňovala soudu autonomně prověřovat kvalitu většiny důkazních materiálů, jež mu zasílaly policejní orgány, a podle potřeby je vlastním vyšetřováním doplnit o další svědecké výpovědi.²³ Díky tomu soud v některých případech dokázal odhalit nezákonné postupy pracovníků Bezpečnosti, což v průběhu roku 1946 vedlo – jak ještě uvidíme – k dramatickému zhoršování jeho vztahů s Ředitelstvím národní bezpečnosti (ŘNB) v Praze, a zejména s Oblastní úřadovnou Státní bezpečnosti v Praze.²⁴

18 BEINHAUEROVÁ, Anna – SOMMER, Karel: Mocenské pozice ve znárodněném průmyslu (1945–1948). In: *Stránkami soudobých dějin. Sborník statí k pětadesátinám historika Karla Kaplana*. ÚSD AV ČR, Praha 1993, s. 61–75.

19 Tato skutečnost je patrná například z dochovaných osobních spisů zaměstnanců Mimořádného lidového soudu v Praze. *SOA v Praze*, f. Krajský soud trestní (dále jen KST) Praha, osobní spisy zaměstnanců, například spisy Karel Černík, Jan Dědounek, Jan Filipovský, Jaroslav Novák, Eugen Patzak a Vladimír Podčepický.

20 Tamtéž, f. MLS Praha, k. 2, Pres. 3, zpráva MLS v Praze zasláná ministerstvu spravedlnosti dne 27. 8. 1945.

21 Dekret prezidenta republiky č. 16 Sb., z 19. 6. 1945, o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech.

22 *SOA v Praze*, f. MLS Praha, k. 10, Pres. 7, Rozvrh práce MLS Praha, 7. 11. 1946; tamtéž, přehled obsazení kanceláří MLS v Praze, 1947 (blíže nedatováno).

23 Soud vlastními silami vyšetřil přibližně tři čtvrtiny všech došlých případů. Tamtéž, k. 15, Pres. 23, výkaz práce vyšetřujících soudců MLS v Praze ke dni 4. 5. 1947, z 10. 5. 1947.

24 *SOA v Praze*, f. MLS Praha, sp. zn. Ls 1026/45; tamtéž, f. KST Praha, sp. zn. Tk 3086/46.

Jakub Šlouf

Další třetí plochu mezi pražskými policejními a justičními úřady vytvářela problematika policejních zajišťovacích vazeb. Původní revoluční praxe neomezeného zajišťování osob byla v říjnu 1945 legislativně regulována.²⁵ Bezpečnost již směla zadržet vyšetřované pouze na omezenou dobu a ve lhůtě osmi dnů je musela propustit, anebo spolu s trestním oznámením předat do rukou justičního aparátu k uvalení řádné soudní vazby. Toto pravidlo však bylo systematicky obcházeno.²⁶ Policejní úřady byly tak přetížené množstvím retribučních kauz, že je nevládaly včas vyšetřit. Proto soudstavně odevzdávaly zadržené do soudních věznic, aniž by s nimi předávaly též spisy nezbytné pro zavedení vazby. Množství osob tak bylo drženo ve vyšetřovací vazbě nelegálně i po dobu deseti a více měsíců, aniž by je někdo vůbec vyslechl. Mimořádný lidový soud v Praze proto začal vstupovat s policejními orgány do otevřených sporů, urgoval spisy a intervenoval ve prospěch zadržených.²⁷ Na podzim 1946 pak tyto kontroverze vyvrcholily tím, že presidium Mimořádného lidového soudu úplně zastavilo přejímání zadržených do věznic Krajského soudu trestního v Praze na Pankráci, pokud k nim nebyly dodány také veškeré podklady k jejich případům.²⁸ Zemský soud v Praze vzápětí zakázal, aby osoby, jež se nacházely v rukou justice, byly předváděny k dalším výslechům na policii.²⁹ Závěrečná fáze retribuční tak byla značně ovlivněna vzájemnou neochotou aparátů obou resortů spolupracovat.

Hloubka těchto meziresortních konfliktů zůstávala po dlouhou dobu skryta před zraky veřejnosti. Spory probíhaly převážně po linii úředních opatření a interních stížností, které si zainteresované instituce vyměňovaly prostřednictvím obou ministerstev. Jen ve zcela výjimečných případech se staly konflikty předmětem zájmu médií, nebo byly dokonce oficiálně projednávány před soudem. Následující odstavce se proto zaměří na analýzu zcela neobvyklé kauzy, v níž se Mimořádný lidový soud v Praze na přelomu let 1946/1947 odhodlal zatknout prostřednictvím justiční stráže dva vyšetřovatele Státní bezpečnosti podezřelé z nezákonného násilí vůči svědkům a jejich praktiky posléze přezkoumával ve veřejném hlavním přelíčení.

Případ Anny Velíškové a Zdeny Holubové

Kořeny tohoto případu sahaly do 6. května 1942, kdy byli v Praze zatčeni pro poslech zahraničního rozhlasu mědikovec Adolf Pitrus, penzista Josef Velíšek a cukrář Jan Šmídl. Všechny tři následně německý Zvláštní soud (Sondergericht) v Praze odsoudil k trestům pobytu v káznici. Adolf Pitrus se však na rozdíl od svých přátel ze svého čtyřletého žaláře domů nevrátil, zemřel ve vězení v Dortmundu.³⁰ Po osvobo-

25 Ústavní dekret presidenta republiky ze dne 27. října 1945, č. 137 Sb., o zajištění osob, které byly považovány za státně nespolehlivé, v době revoluční.

26 STANĚK, Tomáš: *Retribuční vězni v českých zemích 1945–1955*. Slezský ústav Slezského zemského muzea, Opava 2002.

27 *SOA v Praze*, f. MLS Praha, k. 12, Pres. 16, přípis MLS v Praze ministerstvu spravedlnosti 24. 1. 1947, Pres. 155-16/47.

28 Tamtéž, přípis přednosta MLS v Praze vedoucímu veřejnému žalobci při MLS v Praze 3. 9. 1946, Pres. 1452-16/46.

29 Tamtéž, přípis presidia zemského soudu v Praze všem soudům 5. 12. 1946, Norm. 5-1/46.

30 *SOA v Praze*, f. MLS Praha, sp. zn. Ls 1026/45, rozsudek MLS ze 7. 2. 1947.

Retribuční justice soudí revoluci

zení v květnu 1945 se objevily dvě interpretace tohoto případu. Bezpečnost podezírala z udání domovnici a manželku jednoho z postižených, Annu Velíškovou (nar. 13. 7. 1880), která měla s nebožtíkem opakované spory. Velíšková byla 11. května 1945 zatčena a v listopadu na ni byla podána veřejným žalobcem u Mimořádného lidového soudu v Praze žaloba pro udavačství.³¹ Vyšetřujícímu soudci JUDr. Jiřímu Liškovi však připadalo zvláštní, že v případě nebyla podle spisu vůbec vyslýchána manželka zemřelého Adolfa Pitruše, a začal pracovat na doplnění dokumentů. K odhalení nesrovnalostí v policejní konstrukci případu tak došlo pouze díky tomu, že se soud nespolehal na dokumentaci policie a provedl vlastní vyšetřování, což u většiny mimořádných lidových soudů nebylo tehdy zdaleka běžné.³²

Při doplňování spisu soud zjistil, že ŘNB v Praze původně vedlo vyšetřování nejen proti Anně Velíškové, ale také proti manželce zemřelého Zdeně Pitrusové, znovu provdané Holubové (nar. 30. 9. 1903), t. č. v domácnosti. Jejich manželství totiž bylo plné ostrých sporů, svědkové ji opakovaně slyšeli prohlašovat, že by se manžela ráda zbavila, a sama tudíž byla rovněž podezřelá ze zmíněného udání.³³ Trestní řízení proti Holubové však bylo v říjnu 1945 bez jakéhokoli zdůvodnění zastaveno a veškeré zmínky o něm ze spisu před předáním od policie k soudu zmizely.³⁴ Dokumenty o Zdeně Holubové úzce související s případem totiž policie neposlala soudu, ale postoupila je Ústřednímu národnímu výboru hlavního města Prahy k řízení podle tzv. malého retribučního dekretu, ačkoli šlo o podezření z udání, tedy o delikt stíhaný tzv. velkým retribučním dekretem.³⁵ Soud později nabyl podezření, že dokumenty byly tímto způsobem zašantročeny záměrně.³⁶ Vyšetřující soudce proto nechal v červenci 1946 sám Zdenu Holubovou zatknout.

Významnou svědkyní v případě byla důchodkyně a kartářka Marie Kaňková (nar. 17. 7. 1898), kterou příslušníci Bezpečnosti v roce 1945 v souvislosti s případem rovněž vyslýchali na ŘNB v Praze a v policejním oddělení věznice Krajského soudu trestního v Praze na Pankráci. Kaňková ve svých výpovědích uváděla, že jí Holubová v roce 1942 nabídla 1 000 K, aby jejího manžela udala. Na svém svědectví trvala i přes nesouhlas policejních vyšetřovatelů, kterým se její výpověď nehodila do sledované koncepce případu. Po propuštění z vazby v listopadu 1945 si pak Kaňková šla

31 Tamtéž, f. Veřejný žalobce (dále jen VŽ) u MLS Praha, sp. zn. Lst 1348/45, deník v trestní věci, z let 1945–1947.

32 JIŘÍK, Václav: *Nedaleko od Norimberku. Z dějin Mimořádného lidového soudu v Chebu v letech 1946–1948*. Svět křídel, Cheb 2000; KOČOVÁ, Kateřina – RADVANOVSKÝ, Zdeněk – SUCHÁ, Jitka: *Mimořádný lidový soud v Liberci a Litoměřicích v letech 1945–1948*. Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Ústí nad Labem 2001; JELEN, Jiří: *Mimořádný lidový soud Plzeň* (rukopis inventáře). Státní oblastní archiv v Plzni, Plzeň 2007; JARCOVSKÁ, Lucie: *Odplata či spravedlnost? Mimořádné lidové soudy 1945–1948 na Králověhradecku*. Prostor, Praha 2008; GRÉZL, Jiří: *Činnost Mimořádného lidového soudu v Olomouci 1945*. Reprint, Šumperk 2007.

33 SOA v Praze, f. MLS Praha, sp. zn. Ls 1026/45, protokol výpovědi Anny Velíškové u Krajského soudu trestního v Praze 18. 7. 1945.

34 Tamtéž, k. 22, Pres. 26, trestní oznámení JUDr. Karla Černíka zaslané Státnímu zastupitelství v Praze 3. 5. 1947.

35 KUKLÍK, Jan: *Mýty a realita tzv. „Benešových dekretů“*. Dekrety prezidenta republiky 1940–1945.

36 SOA v Praze, f. MLS Praha, k. 22, Pres. 26, trestní oznámení JUDr. Karla Černíka zaslané Státnímu zastupitelství v Praze 3. 5. 1947.

Jakub Šlouf

okamžitě stěžovat svému právnímu zástupci, že byla při výsleších příslušníky Státní bezpečnosti surově bita a nucena k tomu, aby stáhla svá obvinění proti Holubové a naopak krivě obvinila Velíškovou. Zároveň po ní prý vyšetřovatelé vymáhali úplatek ve výši 50 000 K za to, že ji neobviní u mimořádného lidového soudu.³⁷ Na násilné praktiky při vyšetřování si později stěžovala též obžalovaná Anna Velíšková. Když prý vyšetřovatelům hrozila, že vynucená doznání u soudu odvolá, údajně se jí vysmáli, že retribuční soud bude respektovat jimi připravené znění žaloby.³⁸ Jeden z nich se prý holedbal, že *lidový soud nerozhoduje, že co on napíše, oni odsoudí*.³⁹

Právní zástupce Marie Kaňkové pod dojmem těchto otřesných svědectví v lednu 1946 podal na policisty trestní oznámení ke Státnímu zastupitelství v Praze. Vyšetřující soudce se však mylně domníval, že pachatelé pocházeli z řad uniformované policie, a proto postoupil případ vojenskému soudu. Soud poté omylem předvolal k výslechu nesprávné osoby – uniformované policisty, jejichž jména byla podobná jménům skutečných pachatelů. Místo Ladislava Čadka⁴⁰ a Josefa Volfa⁴¹ byli předvoláni Tomáš Čadek a Josef Wolf. Z toho důvodu Kaňková a Velíšková nebyly schopny pachatele identifikovat. Příklad se proto v dubnu 1946 vrátil Státnímu zastupitelství v Praze v podobě návrhu na zahájení vyhledávání proti neznámému pachateli a zde spis ležel netknut až do listopadu 1946, kdy si jej vyžádal Mimořádný lidový soud v Praze.⁴²

Vyšetřujícímu soudci tohoto soudu JUDr. Jiřímu Liškovi se na podzim 1946 při detailním zkoumání dokumentů podařilo odhalit skutečnou identitu obou násilníků. Povolal si proto Ladislava Čadka a Josefa Volfa k výslechu a nechal je konfrontovat s Annou Velíškovou a Marií Kaňkovou. Na návrh předsedy příslušného trestního senátu Mimořádného lidového soudu JUDr. Karla Černíka pak veřejný žalobce 8. ledna 1947 nově doplnil obvinění v případě Velíškové nejen o Holubovou, ale i o oba příslušníky Státní bezpečnosti, protože byli důvodně podezřelí z trestného činu nadřezování zločinů podle § 20 retribučního zákona.⁴³ Soudce Černík se při-

37 Tamtéž, sp. zn. Ls 1026/45, protokol výpovědi Marie Kaňkové sepsaný u jejího právního zástupce JUDr. Josefa Míkuly 18. 12. 1945; SOA v Praze, f. KST Praha, sp. zn. Tk 3086/46, protokol svědecké výpovědi Marie Kaňkové u Krajského soudu trestního v Praze 13. 3. 1947.

38 SOA v Praze, f. KST Praha, sp. zn. Tk 3086/46, protokol svědecké výpovědi Anny Velíškové u Krajského soudu trestního v Praze 13. 3. 1947.

39 Tamtéž, f. MLS Praha, k. 22, Pres. 26, trestní oznámení JUDr. Karla Černíka zaslané Státnímu zastupitelství v Praze 3. 5. 1947.

40 Ladislav Čadek (nar. 26. 11. 1906), původně malíř pokojů, kriminální obvodní inspektor. V roce 1931 nastoupil službu u uniformované policie, 1937 přešel ke kriminální policii na Policejní ředitelství v Praze, od roku 1946 člen KSČ. *Národní archiv Praha* (dále jen NA), f. Policejní ředitelství (dále jen PŘ) Praha, všeobecná registratura, k. 1079, sign. C49/22ai41.

41 Josef Volf (nar. 24. 9. 1906), původně kovář, pak řidič. V roce 1930 nastoupil službu u Policejního ředitelství v Praze. Za války pracoval u pražské stavební firmy Kletschanek und Wondraschek, jejíž majitel byl úzce napojen na Sicherheitsdienst. Volf svoji činnost ve firmě interpretoval jako odbojovou, člen KSČ od roku 1945. V témže roce byl jako strážmistr SNB přidělen k Oblastní úřadovně StB v Praze, v letech 1946–1947 osobní ochránce předsedy vlády Klementa Gottwalda. NA, f. PŘ Praha, všeobecná registratura, k. 12674, sign. V4966/8ai41.

42 SOA v Praze, f. KST Praha, sp. zn. Tk 3086/46, žaloba Veřejného žalobce u MLS v Praze z 8. 1. 1947.

43 Tamtéž, přepis JUDr. Karla Černíka Státnímu zastupitelství v Praze ze 4. 2. 1947; SOA v Praze, f. MLS Praha, sp. zn. Ls 1026/45, přepis JUDr. Karla Černíka Veřejnému žalobci u MLS v Praze 11. 12. 1946.

tom oprávněně obával, že by ministerstvo vnitra mohlo do kauzy zasahovat, a proto se rozhodl pro neobvyklý postup. Obviněné neinformoval o změně jejich postavení v případě a nechal je předvolat k soudu. Oba se dostavili 20. ledna 1947 v domnění, že budou vyslýcháni jako svědkové. Po příchodu do Černikovy kanceláře byli však odzbrojeni a zatčeni justiční stráží a byla na ně uvalena soudní vyšetřovací vazba.⁴⁴ Na místo okamžitě dorazili intervenovat vysocí funkcionáři ministerstva vnitra a Státní bezpečnosti JUDr. Jan Hora a JUDr. Miroslav Wais. Černík jim však pouze podal vysvětlení svého postupu.⁴⁵ Přes legalitu veškerých opatření soudu komunistická strana na základě případu Čadka a Volfa v následujících měsících požadovala, aby napříště justiční aparát zatýkal příslušníky Bezpečnosti pouze po konzultaci s ministerstvem vnitra.⁴⁶ Z kauzy se stala prestižní záležitost obou resortů.

Dne 28. ledna 1947 bylo zahájeno hlavní přelíčení před Mimořádným lidovým soudem v Praze. V jeho rámci bylo chování obou příslušníků Státní bezpečnosti poprvé detailně veřejně projednáno. Soudce Karel Černík přitom policisty nikterak nešetřil, napomínal je za arogantní vystupování a neváhal poukazovat na diletantský způsob jejich práce.⁴⁷ Varoval je rovněž, aby se příliš nespolehali na svědectví svých kolegů, protože i je by pak soud mohl považovat za podezřelé z uvedených trestných činů: *Neříkejte, že u toho výslechu byli přítomni, nebo je budu muset zavřít všechny*.⁴⁸ Snahu policistů omlouvat mnohaměsíční zašantročení spisu komentoval slovy, že spisovna Státní bezpečnosti snad není chlívek. Jejich násilné chování přirovnával k praktikám Gestapa.⁴⁹ Celému případu se dostalo značné publicity. Vedení ministerstva spravedlnosti přitom patrně nemělo zájem rozpoutat před zraky veřejnosti otevřený konflikt s ministerstvem vnitra. Příslušnost kauzy k retribučnímu soudu byla navíc sporná. Po třech dnech procesu proto veřejný žalobce JUDr. Ladislav Fišer obdržel telefonický pokyn z ministerstva, aby podal návrh na vyčlenění případu Ladislava Čadka a Josefa Volfa z původní retribuční kauzy (Velíšková a Holubová) k samostatnému řízení před řádným soudem, konkrétně to byl příslušný Krajský soud trestní v Praze. Předseda senátu Karel Černík přes počáteční výhrady nakonec s opatřením souhlasil, protože usoudil, že se tak zmírní mediální tlak na samotné retribuční řízení.⁵⁰ Dne 30. ledna 1947 pak byli oba obvinění převedeni z vazby Mimořádného lidového soudu do vazby Krajského soudu trestního a po skončení retribuční řízení v květnu 1947 nadále stíháni pro ublížení na těle a zneužití úřední moci.⁵¹

44 SOA v Praze, f. KST Praha, sp. zn. Tk 3086/46, přípis JUDr. Karla Černíka Státnímu zastupitelství v Praze ze 4. 2. 1947.

45 Tamtéž, f. MLS Praha, sp. zn. Ls 1026/45, protokol o hlavním přelíčení u MLS v Praze 28. 1.–7. 2. 1947.

46 NA, f. Právní komise ÚV KSČ, a. j. 2, zápis ze chůze právní komise ÚV KSČ 10. 3. 1947.

47 ABS, f. Zemský odbor bezpečnosti Praha (dále jen 300), sign. 300-1-6/55, protokol o výpovědi JUDr. Karla Černíka na Oblastní úřadovně StB v Praze 23. 2. 1948.

48 SOA v Praze, f. MLS Praha, k. 22, Pres. 26, trestní oznámení JUDr. Karla Černíka zaslané Státnímu zastupitelství v Praze 3. 5. 1947.

49 Tamtéž, sp. zn. Ls 1033/48, protokol výpovědi Ladislava Čadka u Krajského soudu trestního v Praze 21. 9. 1948.

50 ABS, f. 300, sign. 300-1-6/55, protokol výpovědi JUDr. Karla Černíka na Oblastní úřadovně StB v Praze 23. 2. 1948.

51 SOA v Praze, f. MLS Praha, sp. zn. Ls 1026/45, protokol o hlavním přelíčení u MLS v Praze 28. 1.–7. 2. 1947.

Jakub Šlouf

Tím však rozruch vyvolaný zatčením a souzením obou příslušníků Státní bezpečnosti zdaleka neskončil. Komunistický tisk totiž zahájil kampaň, ve které obvinil Mimořádný lidový soud v Praze, že důvěřuje více „udavačům“ než policistům. Napadal také soudce Karla Černíka, že je prý osobně zaujat proti StB a zesměšňuje tuto instituci při soudním líčení. *Rudé právo* se dokonce ztotožnilo s údajným hodnocením jednoho z diváků, že *zde místo udavačů soudí revoluci*.⁵²

Předseda trestního senátu Karel Černík proto učinil 1. února 1947 věc zcela netypickou pro dosavadní fungování retribučních soudů. Obrátil se v průběhu hlavního přelíčení k publiku a vystoupil s vlastním veřejným prohlášením, v němž vyvracel omyly a invektivy *Rudého práva*. Objasnil předchozí vývoj celého případu a procesní pravidla, jimiž se soud řídil. Označil za nezákonné praktiky novinářů, kdy předem hovoří o vině osob, které ještě nebyly právoplatně odsouzeny. Odmítl nařčení ze své neobjektivy a poukázal na škodlivost politizace celé kauzy. Prohlásil mimo jiné: *Ne vím ničeho o tom, že by byla mnou nebo senátem souzena revoluce, leda že pod tento pojem je zahrnováno také bití svědků. Nebyl učiněn pokus znevážit Sbor národní bezpečnosti, nýbrž je prováděna snaha očistit národ od udavačů a jejich pomahačů, jak to žádá retribuční zákon, vydaný naší vládou a schválený Národním shromážděním*. Černík rovněž uvedl na pravou míru omyl komunistického tisku, že Ladislav Čadek a Josef Volf byli osvobozeni, a vysvětlil, že jejich stíhání bude pokračovat v odděleném řízení u krajského soudu. Objasnil také svou motivaci k zatčení obou policistů: *Nešlo tedy předsedovi senátu o zdiskreditování nebo útoky na orgány bezpečnostní, s nimiž jako soudce je nucen spolupracovat a na jejichž zprávy je často výhradně odkázán a na nichž buduje svá rozhodnutí, nýbrž šlo [mu] o zjištění pravdy, aby bylo možno spolehlivě rozhodovat o vině obžalovaných*.⁵³

Mediální útoky vůči Karlu Černíkovi však pokračovaly i v dalších měsících.⁵⁴ Komunistický týdeník *Tvorba* dokonce požadoval jeho disciplinární postih za to, že údajně *postupoval nesprávně a zaujatě a napadal nevěcně SNB, ve snaze zlehčit jej v očích veřejnosti*.⁵⁵ V březnu 1947 pak skutečně komunistický poslanec a předseda bezpečnostní komise Ústředního výboru (ÚV) KSČ Jan Vodička podal na Černíka oficiální stížnost ministru spravedlnosti.⁵⁶ Pro Černíkovo potrestání se vyslovila rovněž závodní organizace Revolučního odborového hnutí (ROH) na Oblastní úřadovně Státní bezpečnosti v Praze.⁵⁷ Také soudce Černík se však úřední cestou důrazně bránil a podal naopak trestní oznámení na poslance Vodičku a časopis *Tvorba* pro urážku na cti.⁵⁸

52 U lidového soudu se věří udavačům? *Rudé právo*, 30. 1. 1947, s. 3; Pokus znevážit SNB. *Rudé právo*, 31. 1. 1947, s. 1.

53 SOA v Praze, f. MLS Praha, sp. zn. Ls 1026/45, protokol o hlavním přelíčení u MLS v Praze 28. 1.–7. 2. 1947.

54 Povede státní zastupitelství proti Volfovi a Čadkovi řízení na svobodě? *Rudé právo*, 2. 2. 1947, s. 3.

55 VODIČKA, Jan: Dotaz ministru spravedlnosti ve věci členů SNB Čadka a Wolfa. *Tvorba*, 1947, roč. 16, č. 17 (23. 4. 1947), s. 299.

56 SOA v Praze, f. KST Praha, osobní spisy zaměstnanců, Karel Černík, dopis Jana Vodičky ministerstvu spravedlnosti z 21. 3. 1947.

57 Tamtéž, příspěvek závodní organizace ROH na Oblastní úřadovně StB ministerstvu spravedlnosti z 29. 1. 1947, č. j. 4/47.

58 SOA v Praze, f. MLS Praha, k. 22, Pres. 26, trestní oznámení JUDr. Karla Černíka zaslané Státnímu zastupitelství v Praze 3. 5. 1947.

Retribuční justice soudí revoluci

Na obranu Černíka vystupovaly národně socialistický deník *Svobodné slovo* a časopis *Dnešek*.⁵⁹ Ani jedno z obou řízení, disciplinární ani trestní, však až do února 1948 nebylo uzavřeno a následně se obě stala bezpředmětnými.

Intervence komunistické strany do procesu proti Anně Velíškové a Zdeně Holubové neprobíhaly pouze po linii médií a úředních stížností, ale rovněž prostřednictvím operativní činnosti Oblastní úřadovny Státní bezpečnosti v Praze. Její přednosta JUDr. Miroslav Wais totiž soudu zaslal 3. února 1947 protokol výpovědi nové svědkyně Jaroslavy Ledererové a požádal o její okamžité vyslechnutí v rámci probíhajícího hlavního přelíčení.⁶⁰ Ledererová byla v roce 1945 internována v policejní vazbě v Bartolomějské ulici, kde byla vyslýchána též Velíšková. Údajně tehdy slyšela její přiznání. Soud proto s návrhem na zařazení nové svědkyně souhlasil. Během výslechu však předseda senátu Karel Černík ve výpovědi Ledererové odhalil závažné nesrovnalosti, které se týkaly tak zásadního údaje, jakým byla doba údajného pobytu ve vazbě. Ledererová se v soudní síni zhroutila, odvolala své křivé svědectví a odprosila Velíškovou za to, že jí uškodila.

Před zraky veřejnosti navíc Jaroslava Ledererová nepřímou doznala, že se jejím prostřednictvím pokouší trestní řízení ovlivňovat Oblastní úřadovna Státní bezpečnosti v Praze. Z její výpovědi totiž vyplývalo, že ve skutečnosti nebyla opožděně vyhledanou svědkyní, ale příbuznou jednoho z příslušníků Státní bezpečnosti. Několik zaměstnanců úřadovny StB ji v den přelíčení dopoledne pozvalo do restaurace na polévku a požádalo ji, aby pomohla dvěma jejich kolegům, kteří se zapletli do retribuční kauzy. Po jídle ji pak zavedli k soudní síni, aby věděla, jak vypadá Velíšková, sepsali s ní v budově oblastní úřadovny protokol a poslali ji zpět k soudu. O tomto počínání byl s velkou pravděpodobností alespoň částečně informován i přednosta Oblastní úřadovny StB v Praze komunistka JUDr. Miroslav Wais, protože protokol obratem podepsal a urychleně jej postoupil soudu.⁶¹

Díky svědectví Jaroslavy Ledererové tak soud odhalil systematickou snahu Státní bezpečnosti manipulovat celým trestním řízením a podávat soudu falešné informace. To vše se navíc odehrávalo v případě, kdy bylo v sázce uložení hrdelního trestu, navrženého žalobcem. Na celé kauze přitom bylo obzvláště závažné to, že nešlo o pouhé selhání jednotlivců (Ladislav Čadek, Josef Volf), ale o řízenou činnost celého úřadu a jeho oficiálních představitelů. Ledererová mimo jiné vypověděla: *Podotýkám, že mne na policii vyslýchali strašně rychle, že jsem neměla čas ani myslet. Protokol, který se mnou na policii sepsali, jsem podepsala, ale nečetla, já jsem se při výslechu nestáčila ani otočit, jak byl protokol se mnou rychle sepsán, ani se mne moc neptali, jen říkali rychle, říkejte, jak to bylo, slyšela jsem, že si říkali, že je v tom také někdo od policie zapletený a že ty v tom nechtejší nechat. [...] Uvádím, že podle mého názoru všichni ti lidé u policie nejsou také nejlepší.*⁶²

59 Obsah článku byl kritizován v právnické komisi ÚV KSČ. NA, f. Právní komise ÚV KSČ, a. j. 11, zápis schůze sekce pro soudnictví právní komise ÚV KSČ 27. 3. 1947.

60 SOA v Praze, f. MLS Praha, sp. zn. Ls 1026/45, protokol výpovědi Jaroslavy Ledererové sepsaný na Oblastní úřadovně StB v Praze 3. 2. 1947.

61 Tamtéž, f. KST Praha, sp. zn. Tk 3086/46, přípis JUDr. Karla Černíka Státnímu zastupitelství v Praze ze 4. 2. 1947.

62 SOA v Praze, f. MLS Praha, sp. zn. Ls 1026/45, protokol o hlavním přelíčení u MLS v Praze 28. 1.-7. 2. 1947.

Jakub Šlouf

Pohár hořkosti však pracovníci Oblastní úřadovny StB v Praze ještě zdaleka nevyplili do dna. Soud totiž na odhalené pokusy o manipulování trestního řízení ze strany policie stěží mohl reagovat jinak než předvoláním dotčených funkcionářů Bezpečnosti k výslechu. Při veřejném přelíčení tak byl nucen na otázky soudu odpovídat dokonce i přednosta Oblastní úřadovny StB v Praze Miroslav Wais. Nezbyvalo mu než se osobně omluvit za pochybení svých podřízených a popřít, že by za jejich nedůsledností byl jakýkoli záměr. Soud rovněž veřejně vyslechl strážmistra Františka Svobodu, který protokol s Ledererovou vytvořil. Ten nejen popsal podezřelé okolnosti vzniku dokumentu, ale při výslechu navíc doznal, že příslušníci Státní bezpečnosti těsně před procesem navštívili klíčovou svědkyni Marii Kaňkovou. Údajně tak nečinili proto, aby ji zastrašovali, ale ve snaze získat informace o policejním násilí. Přednosta Miroslav Wais pak soudu neobratně prozradil, že StB Kaňkovou bezprostředně před procesem komplexně prošetřovala, včetně její pověsti v okolí. Diváci tak mohli z jeho výroků snadno nabýt přesvědčení, že Bezpečnost zneužila svou úřední moc k tomu, aby se pokusila v zájmu svých kolegů svědkyni zdiskreditovat. Přestože nikdo z těchto vyslýchaných nefiguroval v případě jako obviněný, celá kauza se začala nebezpečně dotýkat pověsti jednoho z nejvýznamnějších pracovišť Státní bezpečnosti jako celku. Soud dokonce provedl úřední ohledání místností ve věznici Krajského soudu trestního v Praze na Pankráci, kde mělo docházet k policejnímu násilí.⁶³

Státní bezpečnosti navíc nenahrávalo ani složení trestního senátu, v němž byli – patrně nikoli náhodou – zastoupeni dva přísedící z řad stoupců Československé strany národně socialistické, jeden z Československé strany lidové a jeden z Československé strany sociálně demokratické. Ani členové senátu tak během přelíčení mnohdy netajili své pohoršení nad jednáním policie a hlasitě jej kritizovali.⁶⁴

Trestní řízení proti Anně Velíškové a Zdeně Holubové vyvrcholilo 7. února 1947 vynesením rozsudku. Soud jednohlasně zprostil obžaloby původně policií stíhanou Annu Velíškovou. Naopak shledal vinnou policií bráněnou Zdenou Holubovou, kterou za trestný čin zločinu proti osobám (§ 7 retribučního dekretu) odsoudil na 15 let odnětí svobody, ztrátě občanské cti na 20 let a propadnutí veškerého jmění ve prospěch státu.⁶⁵

Politické pozadí případu

Z dochovaných pramenů není dodnes zcela zřejmé, z čeho vycházela motivace Ladislava Čadka a Josefa Volfa krýt Zdenou Holubovou. Celý případ však názorně odhaluje atmosféru panující v řadách Státní bezpečnosti v poválečném období. Někteří její zaměstnanci ignorovali úřední postupy, užívali násilí proti zadrženým osobám a za poskytnuté výhody si nechávali platit nedostatkovými potravinami i finančními

63 Tamtéž.

64 ABS, f. 300, sign. 300-1-6/55, protokol výpovědi JUDr. Karla Černíka na Oblastní úřadovně StB v Praze 23. 2. 1948.

65 SOA v Praze, f. MLS Praha, sp. zn. Ls 1026/45, rozsudek MLS ze 7. 2. 1947.

obnosy.⁶⁶ Manžel Holubové podle svědků pořádal přímo v budově ŘNB v Praze bujaré hostiny, kterých se vyšetřovatelé účastnili spolu s Holubovou.⁶⁷ Motivace obou násilníků tedy mohla být i zcela prostá – materiální.⁶⁸ Z jednání Oblastní úřadovny Státní bezpečnosti v Praze dále vyplývá, že pracovníci Bezpečnosti byli v roce 1945 přesvědčeni, že jim podobné nezákonné jednání snadno projde, protože retribuční soudy nebudou závěry jejich vyšetřování přezkoumávat. Považovali mimořádné lidové soudy za příslušné pouze k provedení hlavního přelíčení, v čemž jim ostatně – jak bylo vysvětleno výše – dávala za pravdu i platná legislativa. Podobné nesrovnalosti tak mohly být odhaleny jen v těch případech, kdy soud odmítl výsledky dosavadního policejního vyšetřování a sám v rozporu s původní představou retribuice provedl revizi dodaných podkladů. Sebejistota Bezpečnosti tak začala dostávat vážnější trhliny až v roce 1946, kdy Mimořádný lidový soud v Praze začal ve větší míře uplatňovat odlišné procesní mechanismy, než se původně očekávalo. Střet obou institucí se tehdy stal nevyhnutelným.

Bylo by přitom mylné podezřívát komunistickou stranu z toho, že by snad cíleně podporovala korupci a zneužívání moci k osobnímu obohacování v řadách příslušníků Státní bezpečnosti. Přesto však zveřejnění kauzy vedlo k tomu, že komunistický tisk i komunisty řízené ministerstvo vnitra muselo obviněné Ladislava Čadka a Josefa Volfá bránit. Bylo totiž politicky neúnosné, aby byla narušena pověst celého resortu, nebo dokonce zahájena plošná revize činnosti jeho orgánů. Situace však byla pro vedení KSČ ještě mnohem vážnější, než si aktéři z řad justice uvědomovali. Jeden z obviněných příslušníků Státní bezpečnosti, Josef Volf, byl totiž v červenci 1946 určen k osobní ochraně předsedy vlády Klementa Gottwalda a tento úkol vykonával až do svého zatčení v lednu 1947.⁶⁹ Skandalizace tak zřejmě hrozila nejen Státní bezpečnosti, ale též nejvýznamnějšímu představiteli komunistické strany. Na výbušném potenciálu vyšetřování přitom nic neměnila ani skutečnost, že Volf měl své zločiny spáchat v roce 1945, tedy dlouho před svým přerazením k předsedovi vlády.

Ladislav Čadek i Josef Volf navíc patřili k pracovníkům zvláštního oddělení „F“, které se ustavilo v létě 1946.⁷⁰ Čadek dokonce tento útvar zpočátku vedl.⁷¹ Oddělení formálně působilo v rámci Oblastní úřadovny StB v Praze, ve skutečnosti však do něj byli přijímáni výhradně komunisté a provádělo úkony pro potřeby evidenčního odboru sekretariátu ÚV KSČ vedeného Karlem Švábem. Činnost oddělení spočívala mimo jiné v prověřování významných představitelů nekomunistických stran. Jeho

66 Na násilné praktiky v policejní vazbě v Praze si stěžovali i další postižení například včetně bývalých předsedů vlády Rudolfa Berana a Jana Syrového. STANĚK, Tomáš: *Retribuční vězni v českých zemích 1945–1955*, s. 40–41.

67 SOA v Praze, f. KST Praha, sp. zn. Tk 3086/46, protokol svědecké výpovědi Anny Velíškové u Krajského soudu trestního v Praze 13. 3. 1947.

68 Tamtéž, protokol svědecké výpovědi Marie Kaňkové u Krajského soudu trestního v Praze 13. 3. 1947.

69 ABS, f. Historický fond Státní bezpečnosti (dále jen H), a. č. H 91, zpráva bez určení autora a adresáta z 1. 2. 1947; ABS, f. Zvláštní vyšetřovací spisy (dále jen ZV), a. č. ZV 120 MV, vyjádření Otmara Kašiny k činnosti bezpečnostního aparátu z 13. 1. 1963; FROMMER, Benjamin: *Národní očista. Retribuce v poválečném Československu*, s. 165–171.

70 ABS, f. H, a. č. H 91, zpráva bez určení autora a adresáta z 1. 2. 1947.

71 STANĚK, Tomáš: *Retribuční vězni v českých zemích 1945–1955*, s. 54–60.

Jakub Šlouf

práce proto úzce souvisela s retribuční, protože byla postavena na „odhalování“ protektorátní minulosti vybraných osob, prováděném prostřednictvím výslechů bývalých zaměstnanců Gestapa. Vznik tohoto útvaru formálně zaštiťoval výše uvedený přednosta Oblastní úřadovny StB v Praze JUDr. Miroslav Wais.⁷²

Význam Josefa Volfa pro nejužší vedení komunistické strany dokresluje rovněž skutečnost, že později – po únoru 1948 – prováděl z příkazu velitele StB Jindřicha Veselého fyzickou likvidaci některých svých politicky nepohodlných kolegů.⁷³ Za tuto „delikátní“ činnost se mu dostávalo i nadále nadstandardní ochrany. Ačkoli se v roce 1949 objevilo podezření, že Volf za války úzce spolupracoval s rezidentem Sicherheitsdienstu Antonínem Klečánkem,⁷⁴ Veselý nad ním osobně držel ochrannou ruku a nepřipustil jeho vyšetřování. Na trestní oznámení proti Volfovi tehdy odpověděl příkazem *není možno zatknout*.⁷⁵ Tyto skutečnosti zároveň dokládají, že se Josef Volf nebránil užívat násilí. Stížnosti Kaňkové na Volfovo chování při výsleších v roce 1945 se tedy v tomto kontextu jeví jako velice věrohodné.

O výše uvedených okolnostech neměl odvážný soudce Karel Černík v lednu 1947 ani tušení. Nechápal vůbec, jak politicky exponovanou kauzu nevědomky otevřel. Podařilo se mu totiž v souvislosti s bezvýznamným retribučním případem zasáhnout důležité zpravodajské centrum komunistické strany. Případ Ladislava Čadka a Josefa Volfa tak nabyl naprosto zásadního politického významu. Vedení komunisty řízeného ministerstva vnitra mohlo ztratit příliš mnoho, nesmělo tedy dopustit, aby takto informované osoby byly vyslýchány a vězněny justičním aparátem. Nezbyvalo mu proto než na obranu dvou zdánlivě nedůležitých násilníků vynaložit veškeré prostředky a riskovat.

Státní bezpečnost navíc v případě intervenovala tak důrazně také z toho důvodu, že přeceňovala své politické protivníky. Netušila totiž, že soudce Černík dva její významné pracovníky zatkl vlastně „omylem“, z vlastní iniciativy a bez znalosti jejich skutečné činnosti. Podezřívala proto národní socialisty z cíleného pokusu o svou diskreditaci. Operativním způsobem navíc získala informace z ústředního sekretariátu Československé strany národně socialistické, že vedení této strany na neformální

72 ABS, f. ZV, a. č. ZV 122 MV, zpráva Josefa Plechatého z 11. 2. 1952; tamtéž, a. č. ZV 120 MV, výpověď Václava Vačka sepsaná na ministerstvu vnitra z 29. 12. 1962; KAPLAN, Karel: *Protistátní bezpečnost*, s. 268–272; DVOŘÁKOVÁ, Jiřina: *Státní bezpečnost v letech 1945–1953. Organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek*. ÚDV, Praha 2007, s. 44–45.

73 Josef Volf například na příkaz nadřízených zastřelil pracovníka StB Františka Novotného, podezřelého ze spolupráce se západními zpravodajskými službami, a tuto vraždu fingoval jako zabití při pokusu o útěk. ABS, f. ZV, a. č. ZV 120 MV, zpráva prověřovací skupiny MV o vraždě Františka Novotného z 11. 2. 1952; tamtéž, a. č. ZV 122 MV, zpráva ministerstva vnitra o případech záhadných vražd a sebevražd z 1. 2. 1963.

74 ABS, f. Ústředna Státní bezpečnosti (dále jen 305), sign. 305-403-2, úřední záznam z 8. 3. 1949; STÁTNÍK, Dalibor: *Agenti nacistických bezpečnostních složek Gestapa a Sicherheitsdienstu ve službách StB (Kurt Wilfer a ti druzí)*. In: *Sborník Archivu Ministerstva vnitra*, č. 1. OASS MV ČR, Praha 2003, s. 5–53; DVOŘÁKOVÁ, Jiřina: *Státní bezpečnost v letech 1945–1953. Organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek*, s. 33, 37–38.

75 ABS, f. 305, sign. 305-567-3, dálnopis Ústředny StB v Praze Krajskému velitelství StB v Hradci Králové z 10. 5. 1949.

schůzce jednalo o možnosti uplácet svědky (vězeňské dozorce) v kauze Čadka a Volfa.⁷⁶ Tato zpráva byla sice nejspíš fámou, protože dozorcí nakonec při přelíčení nepodpořili výpověď Kaňkové a Velíškové, přesto však v prvních fázích soudního procesu taková podezření mohla posilovat bujení konspiračních teorií. Státní bezpečnost proto ze svého subjektivního pohledu paradoxně manipulovala trestní řízení z toho důvodu, aby předešla předpokládaným politicky motivovaným nelegálním zásahům druhé strany. Příslušníci Bezpečnosti, kteří falšovali výpověď Ledererové, také sami před sebou ospravedlňovali své kroky jako defenzivní a vnímali jednání soudu jako nelegitimní útok. Semkli se navíc proti „útočníkovi“ posilování imperativem stavovské solidarity.⁷⁷ Aktivita komunistů ve Státní bezpečnosti byla v letech 1945–1948 v nezanedbatelné míře živena také jejich vlastními paranoidními představami.

Nebojácné a provokativní chování předsedy trestního senátu Karla Černíka mělo důsledky i v osobní rovině. Okamžitě po zveřejnění případu byl zařazen v právním oddělení sekretariátu ÚV KSČ na seznam nejvíce „protilidových“ soudců v republice.⁷⁸ Ještě v průběhu vládní krize byl dne 23. února 1948 vyslýchán Státní bezpečností.⁷⁹ Bezprostředně po převzetí moci komunistickou stranou jej postihla politická čistka – 28. února ho Akční výbor Krajského soudu trestního (AV KST) v Praze zbavil výkonu funkce. V rozhodnutí bylo výslovně napsáno, že je *odstraněn*. Jako důvod byl uveden údajný *záporný postoj k lidově demokratické republice*.⁸⁰ V následujících letech se musel žít jako průmyslový dělník.⁸¹ V červnu 1948 byl disciplinárně stíhán též bývalý veřejný žalobce v případě Anny Velíškové a Zdeny Holubová JUDr. Ladislav Fišer.⁸²

I po skončení vlastního retribučního případu pokračovalo v roce 1947 stíhání obou policistů před Krajským soudem trestním v Praze. Kolegové z Oblastní úřadovny Státní bezpečnosti v Praze svědčili ve prospěch Ladislava Čadka a Josefa Volfa, popírali, že by v budově bylo při výsleších užíváno násilí a brány úplatky.⁸³ Ve prospěch postižených Marie Kaňkové a Anny Velíškové naopak vypovídaly ženy, které s nimi byly v roce 1945 drženy ve vazbě a viděly jejich zranění způsobená bitím. Zbitá Kaňková prý rozsáhle krvácela, její tělo bylo celé zbarvené modřinami a téměř dva

76 Zprávy o schůzce měl orgánům StB vynést z národně socialistické strany osvědčený informátor Miroslav Hrubý (nar. 12. 6. 1904). Účastnit se jí měli generální tajemník Vladimír Krajina a poslanci Ota Hora a Alois Čížek. *SOA v Praze*, f. MLS Praha, sp. zn. Ls 1089/48, potvrzení o zpravodajské činnosti Miroslava Hrubého pro Oblastní úřadovnu StB v Praze z 26. 11. 1948.

77 Tamtéž, sp. zn. Ls 1026/45, protokol o hlavním přelíčení u MLS v Praze 28. 1.–7. 2. 1947.

78 NA, f. Právní komise ÚV KSČ, a. j. 2, zápis ze schůze právní komise ÚV KSČ 10. 3. 1947.

79 ABS, f. 300, sign. 300-1-6/55, protokol výpovědi JUDr. Karla Černíka na Oblastní úřadovně StB v Praze 23. 2. 1948.

80 *SOA v Praze*, f. KST Praha, osobní spisy zaměstnanců, Karel Černík, rozhodnutí AV KST v Praze z 28. 2. 1948; tamtéž, f. MLS Praha, k. 5, Pres. 4, seznam zaměstnanců Krajského a Okresního soudu trestního v Praze postižených čistkou 25.–29. 2. 1948, nedatováno.

81 ABS, f. H, a. č. H 91, ustanovka Karla Černíka ze 17. 8. 1961.

82 *SOA v Praze*, f. MLS Praha, k. 22, Pres. 26, přípis Okresního soudu civilního pro Prahu-západ MLS v Praze z 8. 6. 1948, Pres. 133-4/48. Zda, příp. jak byl Fišer postižen, se nepodařilo zjistit. Příslušný disciplinární spis požadovaný Okresním soudem civilním pro Prahu-západ v červnu 1948 nemohl být soudu postoupen, protože byl zaslán na ministerstvo spravedlnosti JUDr. Urválkovi, kde jeho stopa končí.

83 *SOA v Praze*, f. KST Praha, sp. zn. Tk 3086/46, protokol svědeckých výpovědí Josefa Jandy a Josefa Moulise u Krajského soudu trestního v Praze ze 14. 3. 1947.

Jakub Šlouf

měsíce mohla pro bolesti jen obtížně ležet.⁸⁴ Lékařský personál věznice Krajského soudu trestního v Praze na Pankráci však nepotvrdil, že by si po předání postižené od policejních výsledků všiml nějakých známek bití. Oficiální záznamy z let 1945–1946 sice přiznávaly opakovanou nutnost ošetření, ale evidovaly jejich příčiny jako zánět středního ucha a krvácení z dělohy.⁸⁵ Podobně též výpovědi dozorců byly značně vyhýbavé, dotyční patrně měli strach být s případem jakkoli spojováni, a proto většinou tvrdili, že si na Kaňkovou ani Velíškovou vůbec nepamatují. Lékařská prohlídka a znalecký posudek provedené v květnu 1947 již po roce a půl nemohly s jistotou určit, zda k násilí došlo, či nikoli.⁸⁶

Dne 24. května 1947 podal státní zástupce na oba příslušníky Státní bezpečnosti žalobu.⁸⁷ O dva dny později byli oba obvinění propuštěni na svobodu a zde očekávali vynesení rozsudku. Soud však se svým rozhodnutím nikterak nespěchal a spis nechával ležet, přestože neprováděl žádné právní úkony. Patrně ani v resortu justice si kauzou nechtěl žádný ze zodpovědných činitelů pálit prsty. V říjnu 1947 byl případ předán z důvodů příslušnosti Vojenskému soudu I. stolice v Praze. Teprve za změněných politických poměrů Vrchní vojenský soud v Praze po únoru 1948 rozhodl o osvobození obviněných po údajný nedostatek důkazů.⁸⁸

Odsouzená Zdena Holubová naopak v dubnu 1948 požádala o revizi svého retribučního případu.⁸⁹ Soud její žádost v souladu s obecně požadovaným postupem zaslal k posouzení ministerstvu spravedlnosti. Zde celou záležitost posoudil pracovník retribučního oddělení JUDr. Josef Urválek⁹⁰ a s obnovou řízení vyslovil souhlas. Rozsudkem ze dne 20. prosince 1948 ji pak Mimořádný lidový soud v Praze skutečně zprostil obžaloby. Senát sice uznal, že pro vinu obžalované svědčí řada nepřímých důkazů, pro případný odsuzující rozsudek však postrádal dostatek důkazů přímých.⁹¹ O den později, 21. prosince, navrhl veřejný žalobce na základě telefonické instrukce z ministerstva spravedlnosti také obnovu trestního řízení proti dříve osvobozené Anně Velíškové.⁹² Do obžaloby navíc nově zahrnul dřívější klíčovou svědkyni Marii Kaňkovou. Ta byla do případu zařazena, protože prý měla Velíškovou k udání navést. V rozsudku vyneseném 31. prosince 1948 pak soud potvrdil tuto novou kon-

84 Tamtéž, protokol svědecké výpovědi Elišky Parchomenkové u Krajského soudu trestního v Praze z 19. 3. 1947; tamtéž, protokol svědecké výpovědi Antonie Lippertové u Krajského soudu trestního v Praze ze 4. 4. 1947.

85 Tamtéž, přípis vézeňského lékaře MUDr. Oldřicha Navary Krajskému soudu trestnímu v Praze z 28. 3. 1947.

86 Tamtéž, lékařský znalecký posudek sepsaný u Krajského soudu trestního v Praze z 9. 5. 1947.

87 Tamtéž, žaloba ke Krajskému soudu trestnímu v Praze z 24. 5. 1947.

88 Tamtéž, přípis Vrchního vojenského soudu Praha Krajskému soudu v Praze z 21. 9. 1949.

89 SOA v Praze, f. VŽ u MLS Praha, sp. zn. Lst 26009/48, deník v trestní věci, zápis z 25. 4. 1948.

90 Josef Urválek (28. 4. 1910 – 29. 11. 1979), v letech 1945–1946 veřejný žalobce u Mimořádného lidového soudu v Českých Budějovicích, 1946–1947 náměstek národního prokurátora u Národního soudu v Praze, 1948–1953 prokurátor Krajské prokuratury v Českých Budějovicích, zároveň prokurátor Generální prokuratury pro Státní soud, 1953–1963 předseda Nejvyššího soudu. ZÍTEK, Adam a kol.: *Lexikon nejvyšších představitelů československé justice a prokuratury v letech 1948–1989*. ÚSTR, Praha (v tisku).

91 SOA v Praze, f. MLS Praha, sp. zn. Ls 1033/48, rozsudek MLS v Praze z 20. 12. 1948.

92 Tamtéž, f. VŽ u MLS Praha, sp. zn. Lst 1348/45, úřední záznam o telefonátu z ministerstva spravedlnosti z 20. 12. 1948; tamtéž, sp. zn. Lst 26879/45, deník v trestní věci, zápis z 21. 12. 1948.

Retribuční justice soudí revoluci

strukci obžaloby a odsoudil Annu Velíškovou na 5 let a Marii Kaňkovou na 10 let odnětí svobody.⁹³

Zajímavé je, že předsedající soudce JUDr. Čestmír Mattuš hlasoval u obou pro trest smrti, laičtí přísedící však na jeho argumenty nepřistoupili a přehlasovali jej. Tato skutečnost ukazuje, že soudci z lidu, kteří byli některými kritiky retribuice v roce 1945 podezřívání z možné politizace trestních řízení, paradoxně podléhali po únoru 1948 politickému tlaku v některých případech méně než jejich profesionální kolegové.⁹⁴ Svoji roli v tom patrně hrál fakt, že profesionální soudci byli na rozdíl od laiků na výkonu svých povolání existenčně závislí. Navíc to byli oni, kdo v očích úřadů neformálně odpovídal za výsledek řízení.

Závěr

Mezi ministerstvem spravedlnosti a ministerstvem vnitra v průběhu éry třetí republiky rostlo vzájemné napětí, které plynulo z odlišné sociální struktury jejich zaměstnanců, obtížné slučitelných mechanismů jejich úřední praxe i rozdílné profesní etiky. Tyto úřední konflikty přerůstaly do politické sféry a tvořily podhoubí pro eskalaci sporů na vládní úrovni. Obzvláště silná averze se v letech 1945–1947 vytvořila mezi Mimořádným lidovým soudem v Praze, který byl celostátně nejlivnější retribuční institucí, a Ředitelstvím národní bezpečnosti v Praze, jehož součástí byla politicky výrazně exponovaná Oblastní úřadovna Státní bezpečnosti v Praze. Příčinou vzájemných kontroverzí byl fakt, že soud nezávisle na policii prošetřoval prostřednictvím vlastních oddělení vyšetřujících soudců většinu retribučních kauz. Při té příležitosti v některých případech odhalil nezákonné postupy pracovníků Bezpečnosti, které uplatňovali zejména bezprostředně po osvobození v roce 1945. K eskalaci vzájemného napětí dále přispívala problematika zajišťovacích vazeb. Zpočátku vadily soudu zejména katastrofální hygienické a stravovací podmínky v policejních vazebních zařízeních, později svoji kritiku obracel k nelegálnímu držení osob v policejní vazbě nad rámec stanovených lhůt bez adekvátního postupu vyšetřování.

Vrchol kontroverzí obou úřadů vyvolalo v lednu 1947 rozhodnutí předsedy trestního senátu Mimořádného lidového soudu v Praze JUDr. Karla Černíka zatknout dva příslušníky StB, Ladislava Čadka a Josefa Volfa. Důvodem bylo podezření z bití svědků, přijímání úplatků a účelové manipulace s vyšetřovacími spisy. V následném hlavním přelíčení pak soud před zraky veřejnosti projednával policejní násilí, které se v roce 1945 odehrávalo v prostorách Ředitelství národní bezpečnosti v Praze a v policejním oddělení věznice Krajského soudu trestního v Praze na Pankráci. Zaměstnanci Oblastní úřadovny Státní bezpečnosti v Praze se pokusili své spolupracovníky krýt a za tím účelem k soudu vyslali falešnou svědkyni Jaroslavu Ledererovou, která však byla odhalena a krivou výpověď doznala. Proces se tím rozšířil též na veřejné posuzo-

93 Anna Velíšková byla propuštěna na svobodu v srpnu 1950 z důvodů vážného zdravotního stavu daného těžkou srdeční vadou (dočasně přerušeni výkonu trestu). Marie Kaňková byla propuštěna v srpnu 1953 v důsledku amnestie prezidenta republiky. *SOA v Praze*, f. MLS Praha, sp. zn. Ls 1089/48.

94 Tamtéž, poradní protokol z 31. 12. 1948.

Jakub Šlouf

vání intervencí Bezpečnosti do trestního řízení. Média sympatizující s komunistickou stranou a bezpečnostními složkami obviňovala předsedu senátu Černíka z toho, že se snaží zdiskreditovat ministerstvo vnitra a že místo kolaborantů vlastně soudí květnovou národní revoluci. Případ byl pod tlakem médií předán řádnému soudu a zůstal neuzavřen až do února 1948.

Pracovníci Mimořádného lidového soudu v Praze přitom proti oběma příslušníkům Bezpečnosti vystoupili jen proto, že byli vedeni snahou bránit své tradiční služební postupy. Stalo se tak bez jakýchkoli politických motivů a ve zdánlivě bezvýznamné kauze. Soud totiž vůbec nevěděl o tom, že oba policisté mají přímé vazby na sekretariát ÚV KSČ. Celý případ tak v mnohem plastičtější rovině než běžně historiografi zdůrazňované politické konflikty zrcadlí celou škálu vzájemných interakcí předúnorové justice a Bezpečnosti. Pracovníky soudů je v tomto směru nutno považovat za zcela samostatnou společenskou skupinu, která nehájila zájmy konkrétní politické strany či ministra, ale především své vlastní profesní prostředí a hodnoty; v letech 1946–1947 vstupovala do řady ostrých sporů s policejními úřady ve snaze zamezit uplatňování nelegálních praktik osvojených těmito institucemi během květnové revoluce v roce 1945. Zmíněná iniciativa zdola pak druhotně na vládní úrovni akcelerovala konflikt obou resortů. Sílicí institucionální napětí přispívalo ke vzniku politické krize.

Aktéři konfliktu Mimořádného lidového soudu v Praze a Oblastní úřadovny StB v Praze (shora zleva): předseda trestního senátu MLS v Praze JUDr. Karel Černík a příslušníci StB Ladislav Čadek a Josef Volf

Zdroj: NA, f. Policejní ředitelství Praha, všeobecná registratura, k. 1259, sign. C813/6ai41; tamtéž, k. 1079, sign. C49/22ai41 a tamtéž, k. 12674, sign. V4966/8ai41

